

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ AÇISINDAN GERMİYANLI (KÜTAHYA) ŞAİRLERİN YERİ VE KÜTAHYA'DAKİ YAZMA ESER KÜTÜPHANELERİNİN ÖNEMİ*

*Emek ÜŞENMEZ***

ÖZET

Anadolu Selçuklu Devletinin dağılmasıyla Anadolu coğrafyasında çeşitli beylikler ortaya çıkmıştır. Bu beyliklerden birisi de İç Batı Anadolu'da Kütahya payitahtlı olarak kurulan Germiyan Beyliğidir. 1283 yılında kurulan Germiyan veya Germiyanogulları Beyliği (1283-1428) çok sayıda şair ve edip yetiştirmiştir. Anadolu'da Oğuz Türkçesinin edebî yazı dili olarak ortaya çıkması ve gelişmesinde Germiyan şairlerinin ayrı bir yeri ve önemi vardır. Âni, Ahmedî, Hamzavî, Hızır Paşa, Şeyhî, Celâleddin Ergun Çelebi, Burhaneddin İlyas Çelebi, Şeyhoğlu Mustafa, Ahmed-i Dâi, Cemâlî, Kasım İzârî, Şeyh İlâhî gibi şairler 13-14 ve 15. yüzyılda Germiyan'da yetişmişlerdir.

Germiyan Beyliğinin başkenti olana Kütahya şehri yazma eserler açısından da oldukça zengindir. Bugün için Kütahya'da üç tane yazma eser kütüphanesi vardır. Bunlardan birincisi Kütahya merkezde bulunan Vahit Paşa il Halk Kütüphanesidir. Bu kütüphane Osmanlı devlet adamlarından Vahit Paşa'nın Kütahya'daki sürgün yıllarında (1809-1811) kurulmuştur. İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü binasının üçüncü katında yer alan Yazma Eserler Kütüphanesi Türkçe, Arapça ve Farsça olmak üzere çok sayıda yazmayı bünyesinde barındırmaktadır.

İl merkezinde bulunan diğer yazma eser kütüphanesi Belediye Mustafa Hakkı Yeşil El Yazması Eserleri Kütüphanesidir. 1905 yılında Kütahya'da dünyaya gelen Mustafa Hakkı Yeşil tarafından kurulan bu kütüphaneye Türkiye ve Türkiye dışından çok sayıda kurum talip olmuştur. Hatta Chicago Üniversitesi bu kitaplığın açık çek karşılığında kendilerine verilmesini istemiş ama Mustafa Hakkı Yeşil bu teklifi reddetmiştir.

Kütahya ilindeki bir diğer yazma eser kütüphanesi ise Tavşanlı'da bulunan Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesidir. Zeytinoğlu ailesi tarafından oluşturulmuş ve içinde çok sayıda nadir eser bulunduran önemli bir kütüphanedir.

Bu çalışmada Eski Anadolu Türkçesi bağlamında Germiyanlı şairlere kısaca değinildikten sonra Kütahya şehrinde bulunan yazma eser kütüphaneleri ve buradaki Türkçe yazmaların durumundan (sayı, katalog, erişim imkânı vs.) bahsedilerek bu kütüphanelerde bulunan (13-15 yy) yazmalar üzerinde durulmuştur.

* Üzerinde bazı ekleme ve değişiklikler yapılan bu yazı, TDK ve İÜ Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünün ortaklaşa düzenlediği Uluslararası Eski Anadolu Türkçesi Çalıştayı'na (1-2 Aralık 2010 İstanbul.) bildiri olarak sunulmuştur, söz konusu Çalıştayı bildiri kitabı henüz yayımlanmamıştır. İşbu çalışmada verilen bilgiler, 2005-2007 yılları arasında Kütahya Dumlupınar Üniversitesinde görev yaptığım dönem ve 2010 yılı yaz döneminde (30 gün) Kütahya Kütüphanelerindeki yazma eser tetkiklerinden ibarettir. Çalışmanın esasını Kütahya'daki Vahit Paşa, Mustafa Hakkı Yeşil ve Zeytinoğlu (Tavşanlı) kütüphanelerindeki Türkçe yazma eserler oluşturmaktadır.

** Dr. **KURUM** Türk Dili-Çağdaş Türk Lehçeleri, El-mek: fahemek@gmail.com

Anahtar Kelimeler: Eski Anadolu Türkçesi, Germiyan Beyliği, Mustafa Hakkı Yeşil Yazma Eserler Kütüphanesi, Vahit Paşa İl Halk Kütüphanesi, Tavşanlı Zeytinolu Kütüphanesi.

POETS OF THE GERMIYAN AND MANUSCRIPTS LIBRARIES IN KUTAHYA FOR THE OLD ANATOLIAN TURKISH

ABSTRACT

The Anatolian Seljuk State, several states have emerged after the dissolution of the geography of Anatolia. This is one of the states in the Inner West Anatolia, founded in Kütahya Germiyan state governed.

Founded in 1283, or Germiyanogulları Germiyan state (1283-1428), poet, and whether a large number of educated. Oguz Turkic languages in Anatolia as the emergence of literary writing and the importance of development and has a special place in Germiyan poets. Âni, Ahmedi, Hamzavi, Khidr Pasha, Sheikh, Ergun Celaledin Celebi, Burhan Chalabi Elijah, Şeyhoğlu Mustafa, Ahmed-i Dai, Jamal, Kasım İzâri, 13-14 and 15 of poets such as Sheikh Divine Germiyan century showed activity in the State.

What is the capital city of Kutahya Germiyan Principality is very rich in terms of manuscripts. There are three manuscript libraries in Kütahya for today. The first is located in the center of Kütahya Vahid Pasha provincial public library. This library is in exile in the Ottoman statesmen Kütahya Vahid Pasha (1809-1811) has been established. Provincial Directorate of Culture and Tourism building, third floor of the Library of Manuscripts in Turkish, Arabic and Persian writing incorporates a large number.

In the center of the other manuscript libraries in the Kutahya a library of Mustafa Hakkı Yeşil Manuscript. Mustafa Hakkı Yeşil was born in Kütahya in 1905, founded by Mustafa Hakkı Yeşil in Turkey and outside the library, a large number of these institutions has been a candidate. In fact, this library is the University of Chicago wanted to give them in exchange for blank check, but refused the offer of the Mustafa Hakkı Yeşil.

The other manuscript libraries in the province of Kutahya in the Tavşanlı, Tavşanlı Zeytinolu library. Zeytinolu created by the family and important in a library containing many rare books.

In this study, in the context of Old Anatolian Turkish city of Kutahya Germiyanlı poets after briefly addressing the Turkish manuscripts in the state where the number of manuscripts and libraries (number, catalog, access, opportunity, etc..) Will be discussed. This is in libraries (13-15 century) manuscripts and their importance will be discussed.

Key Words: The Old Anatolian Turksih, State of the Germiyan, The Manuscripts Library of Mustafa Hakkı Yeşil, The Library of Vahid Pahsa, The Library of Zeytinolu.

GİRİŞ

Türkistan bölgesinden Anadolu topraklarına çeşitli nedenlerle göç eden Selçuklu Türkleri, kurmuş oldukları devletlerin resmî dili olarak Türkçeyi kullanmamışlardır. Gerek Büyük Selçuklu Devleti (1038-1157) gerekse Anadolu Selçuklu Devletinin (1077-1307) resmi dilleri Farsça olmuştur. Bunun sebebi olarak Türkistan bölgesinin siyasi ve etnik yapısı ve iktidar sahibi devletlerin resmî dilleri gösterilebilir. Nitekim Büyük Selçuklu Devleti, Samanoğulları¹ (875-999) himayesi altında kurulmuştur. Benzer şekilde Gazneliler (961-1186) için de aynı durum söz konusudur.

Yakup Çelebi (II. Yakup) ve İlim Adamlarını Himayesi

Yakup Çelebi (II. Yakup/1388-1429) Germiyan beylerinden Süleyman Şah (1363-1388)'in oğludur. Saltanat süresi siyasi mücadele ve çalkantılarla geçmiştir. Yıldırım Beyazıt Han tarafından esir alınarak İpsala'da hapsedilmiştir. Daha sonra bir yolunu bularak deniz yolu ile Şam'a gitmiş o sırada burada bulunan Emir Timur'a iltica etmiştir. Ankara Savaşında Emir Timur maiyetinde Osmanlıya karşı savaşmıştır. Neticede Osmanlıya çeyiz olarak verilen toprakları Timur yardımı ile yeniden alan Yakup Çelebi (II. Yakup) bir nevi Osmanlı'dan öç almıştır. Timur'dan önemli ölçüde destek görmüştür. Hatta Timur Kütahya'ya geldiğinde şehrin havasını sevmiş bu nedenle burada bir ay ikamet etmiştir. Yakup Çelebi döneminde basılan bir gümüş sikkede Timur'un adı yer almaktadır (Uzunçarşılı 2011: 53).

Anadolu Selçuklu Devletinin siyasi birliğinin zayıflaması ile ortaya çıkan Anadolu Beylikleri Türkçeye önem vermiş onu resmî devlet dili haline getirmişlerdir. Anadolu Beylikleri içerisinde Türk diline en çok önem veren devlet Germiyanogulları desek ileri gitmiş olmayız. Germiyanogulları sadece kendi beylikleri içerisinde yetişen şair ve ediplere Türkçe yazmaları konusunda tesir etmemiş; diğer Anadolu beyliklerine de bu konuda önder olmuştur. Hatta Osmanlı sultanlarından II. Murad dahi Germiyan kültür ve edebiyatından etkilenmiştir. Bunun en açık delili sultan II. Murad'ın Kabusname'yi tekrar tercüme ettirme yoluna gitmesidir. Yine Germiyan beyliğinden ayrılarak bağımsız beylik olan Aydınogulları, Saruhanogulları, İnançoğulları da Türkçe yazma geleneğini devam ettirmişlerdir.

Germiyan Bey'i Süleyman Şâh'ın bir halk şairine sâde yazması ve anlaşılır şekilde söylemesinden dolayı, ihsânda bulunduğu, şair Şeyhî'nin yazdıklarından bir şey anlamadığını söylemesi bir gerçektir. Germiyan Beylerinden Şah Çelebi adı ile bilinen Süleyman Şah ve oğlu II. Yakub Bey zamanında, kültür itibarıyla Kütahya beylikleri içerisinde birinci sırayı işgal etmiştir (Uzunçarşılı 1932: 45).

Süleyman Şâh'ın ilme ve ilim adamlarına verdiği önem üzerine *Ahmedî*, *Ahmed-i Dâî*, *Şeyhoğlu Sadruddin Mustafa* gibi devrin âlim ve şairleri meclisinde hazır bulunuyorlardı (Uzunçarşılı 1932: 46). Süleyman Şâh'ın emri ile *Marzubannâme* ve *Kabusnâme*'yi Farsçadan Türkçeye tercüme eden, hattâ Türkçe hakkında fikirlerine yer verdiği *Hurşidnâmesini* Süleyman Şâh adına kaleme alan Şeyhoğlu, eserini onun ölümü üzerine damadı Yıldırım Bâyezîd'e takdim etmiştir. Yine aynı şekilde *İskendernâme* adlı eserini Şeyhoğlu gibi Süleyman Şâh adına yazan Ahmedî de O'nun ölümünden sonra eserine *Dâsitân-ı Tevârih-i Âl-i Osman* kısmını da yazarak, Yıldırım Bâyezîd'in oğlu Süleymân Çelebi'ye sunmuştur (Uzunçarşılı 1932: 46).

Şüleymân Şâh'ın vefatından sonra (h. 970 m. 1388) yerine geçen oğlu II. Yakub Bey de babası gibi meclisinden âlim ve şairleri eksik etmemiştir. Sonradan Osmanlılar devri Türk Edebiyatı'na temel teşkil edecek olan Şeyhoğlu Mustafa, Şeyhî Sinan, Ahmed-i Dâî Yakub Çelebi'nin âlim ve şairlerinden idiler (Uzunçarşılı 1932: 51). Buna ilâveten Germiyan Beyliği hâkimiyetini tanıyan Ladik (Denizli) beylerinden İnanç Bey (ölm. 1334)'in oğlu Murad Aslan'ın (ölm. 1390) emriyle yazılmış *İhlâs Tefsiri*'nden bahsetmek gerekmektedir. (Bkz. Milli Kütüphane nr. 754 t 3/68). Ayrıca bu bey adına *Fâtiha ve İhlâs Tefsiri* de yazılmıştır (Uzunçarşılı 1932: 56).

¹ Samaniler Buhara merkezli ve resmî dili Farsça olan bir devlettir.

Germiyan Beyliği (1283-1428)

Germiyan kelimesi, eskiden Türk kavminden olan boylardan birine verilen isimken, daha sonra bir aileye isim olmuş bu aile kurduğu beyliğe bu adı vermiştir. Kesin bilgiler olmamakla beraber Anadolu'da ilk defa Malatya civarında görülen, Germiyan Türkmenlerinin, Harezm hükümdarı Celâleddin Mengüberdi ile gelen daha sonra da Selçukîlerin hizmetine girenler olduğu tahmini ağır basmaktadır.

Selçukiye komutanlarından Kerimüddin Alişirin Muzafferüddin'in oğludur. Germiyan oğulları 1276'dan önce Kütahya ve havalisinde görülmektedir. 676/1277'deki Cimri hâdisesinde, Germiyanogulları isyancı Cimri'yi tutmuş ve 3. Gıyasettin Keyhüsrev'e teslim etmişlerdir.

Ladik, şimdi ki Denizli bölgesi, Selçukîler ve Germiyanlılar arasında bir mücadele alanı olmuştur. Kerimüddin Alişir, 699/1299'da 3. Alaüddin Keykubat zamanında Ankara'da Selçuk Emiri olarak gördüğümüz Yakup bin Alişir'in babasıdır. Bu emirin mntıkasının Yakup İli denildiği gibi Kırşehir'de bu hududlar dâhilindedir. Germiyan Beyliği kurucusu bu Yakup Bey olmalı ve İlhanlılar hâkimiyetini diğer Anadolu Beyliklerinin tanıdığı gibi kabullenerek senelik vergisini de muntazaman ödemiştir.

Yakup bin Alişir; Karamanoğullarının peşinden Anadolu'daki en kuvvetli beyliktir. Talimli ve mükemmel askeri olduğundan yanı başındaki beylikler kendisinden çekinirlerdi. "Câmi-i Düvel" adlı eser, başşehirleri olan Kütahya'dan başka Tavşanlı, Gediz, Eğrigöz (Emed), Simav, Eşme, Kula, Sirke ve Selendi, Güre, Banaz ile Işıklı, Baklan, Honaz, Dazkırı, Geyikler, Şeyhler, Denizli, Gököyük, Çarşamba ve diğer beldeler Germiyan Beyliğine tâbi idi. Yakup bin Alişir; şimdiki Denizli ilinin Buldan ilçesinin doğu cihetinde ve şimdi yenice köyü yakınında bir harabe olarak mevcut olan o dönemki adı Tripolis olan bölgeyi ele geçirmiş, Filadelfiya (Alaşehir)'i muhasara etmiştir. Bizans İmparatoru, Katalanlıları yardıma çağırmış Yakup Bey'i yenmişlerse de Yakup Bey, Filedelfiya'yı sıkıştırmaya devam etmiş, bunlarda haraca razı gelerek, elinden kurtulma yoluna gitmişlerdir. Kumandanlarından Aydınoğlu Mehmed Bey'i batı Anadolu istikametine sevk eden Yakup Bey; Birgi ve Ayasuluğ (Selçuk)'u eline geçiren Aydınoğlunun müstakil bir beylik kurduğu haberini, daha sonra alacaktır.

Bu sıralarda yâni 1314'lerde İlhanlıların beylerbeyi olan Emir Çoban, itaatlerini yenilemek için Anadolu'ya gelip biat alan Emir Çoban'a bağlılığını Yakup Beyde bildirenler arasındadır. Yine bu dönemde Hz. Mevlâna torunu, Sultan Veled Çelebi oğlu, Ulu Arif Çelebi, Yakup Beyi Denizli taraflarında bulmuş hayli vakit görüşmüşlerdir. İlhaniler; Anadolu Beyliklerini ortadan kaldırma işlemine Demirtaş adlı genel valisiyle başlamıştı.

Eşrefoğullarıyla, Hamidoğulları beldelerini zapt edip hükümdarlarını ise öldürmüştü. Oradan kendisi Denizli üzerine yürürken, emrindeki Eredna adlı komutanı Afyonkarahisar'a (Karahisar-ı sahip) gönderip, zapt etmek istedi. Bu esnada Ebu Said tarafından Demirtaş'ın kardeşi öldürüldüğünden, Anadolu genel valisi tekrar döner. Yakup Bey'in ölümü kesin olarak bilinmemekle beraber, 707/1307'lerde basılmış parada adı Han-ı Germiyan olarak geçtiği göz önüne alınırsa bu târihten sonra öldüğü düşünülmelidir. Bunun torunlarından Adil Şah Çelebi; Karamanoğlu'nun I. Murad'ın kızını almasından, kendi hudutları açısından rahatsızlanarak, istikbal vaad eden Osmanlıya kendisinin de akrabalığını temin için kızını, Yıldırım Bayezid'e gelin olarak namzet etmiş ve çeyiz olarak da, Kütahya, Tavşanlı, Emet ve Simav'la Gediz'in verileceğini bildirmiştir. Süleyman Adil Şah, Kula beldesine çekilmiştir. 790/1388'de burada vefat etmiş Gürhane medresesine defnolunmuştur.

Şah Çelebi'nin vefatı sonrasında yerine 2. Yakup Çelebi geçti. Bir yıl sonra Kosova sahrasında şehit düşen Murad Hüdavendigâr'ın ardından Yıldırım Bayezid Osmanlı tahtına geçti. Yakup Çelebi; babasının kızkardeşinin çeyizi olan toprakları geri almaya başlayınca, Rumeli topraklarındaki işlerini düzene sokan Yıldırım, 1390'da Anadolu yakasına geçmek suretiyle kendisini karşılamaya gelen Yakup Çelebi ile vezirini tevkif edip, Rumeli cihetindeki İpsala kalesine hapsetti ve Germiyan Beyliğini Osmanlı idaresine bağladı (1390). Yakup Çelebi; bir yolunu bulup, İpsala kalesinden kaçtı ve kapağı Şam'a attı. Orada bulunan Timur'un temsilcisi Demirhan'a kendi durumunu anlattı ve Ankara savaşı neticesi sonuna kadar bunların yanından

ayrılmazken, beklemenin fa-idesini gördü.

Çünkü Timurlenk Anadolu beyliklerinin sahiplerine iade ettiğini Germiyanolu Yakup Bey'e de yaptı. Yakup Bey, Osmanlı şehzadelerinin taht kavgaları esnasında, Çelebi Mehmed'in tarafını tutarak doğru bir iş yaparken, Karamanoğlu bu tutumu yüzünden Germiyanolu topraklarına tecavüzlerde bulunmuştur. Mehmed Çelebi zafere erdikten sonra Yakup Bey rahatlamıştır. Daha sonrada erkek evlâdı olmamasından dolayı, beyliğini Sultan 2. Murad'a vasiyet etmiştir. 832/1429'da vefat eden Yakup Bey; Kütahya'da Gökşadırvan denilen mescidin mihrab önünde, hanımının yanına gömülmüş ve vasiyet yerine getirilmiş, Germiyanolu Beyliği târihe karışmıştır.

Germiyanogulları Çizelgesi

Alişir - Muzafferüddin - Kerimüddin Alişir - 1. Yakup Bey -Mehmed Bey (Çağşadan)- Süleyman Şah (Şah Çelebi) 2. Yakup Bey - Musa Çelebi

14. yüzyıl Anadolu'nun siyasal ve toplumsal açıdan karışık olduğu bir dönemdir. Selçuklu Devleti'nin yerine Anadolu Beylikleri olarak bilinen Menteşeoğulları, Germiyanogulları, Osmanogulları gibi adlarla anılan Türk Beylikleri kurulmuştur. Bu dönemde dil ve kültür açısından Arap ve Fars dilinin ağır etkisi kendisini göstermektedir. Anadolu Selçuklu Devletinin inkırazı ile birlikte Türkçe öne çıkmaya başlamıştır. Anadolu Beyliklerinin başkentleri yeni kültür ve sanat muhiti olmuşlardır. Karahanlı ve Selçuklu geleneği devam ederek bilim adamlarını, şair ve yazarları koruma geleneği devam etmiştir. Anadolu Beyleri şair ve yazarları Türkçe eserler vermeye teşvik etmişlerdir. Bilhassa Arap dilinden Kur'an ve sure tefsirleri Fars dilinden de çeşitli tercüme yapılmıştır. Bu dönemde telif ve tercüme çok sayıda eser Türk diline kazandırılmıştır.

Anadolu beylikleri içerisinde Türkçe açısından Germiyan beyliğinin ayrı bir yeri ve önemi vardır. Şeyhi, Şeyhoğlu, Ahmedî, Ahmed-i Dai, Hatiboğlu gibi şairler Germiyan topraklarında yaşamışlardır. Germiyan Beyliğinin hüküm sürdüğü yıllarda çok sayıda Türkçe telif ve tercüme eser yazılmıştır. Eski Anadolu Türkçesi için Germiyan Beyliği ve ümerası özel bir yer tutar. Nitekim İnançoğulları, Saruhanogulları gibi beyliklerin de Germiyan ümerasından olduğu bilinmektedir. Batı Anadolu'da kurulan bu beylikler zamanında Türkçe önemsenmiş ve yüceltilmiştir. Nitekim Kütahya, Manisa, Alaşehir, İzmir, Birgi, Denizli, Muğla, Kula gibi şehirlerde Türk diline önem veren beyler, devlet adamları, şair ve edipler yetişmiştir.

13-15. Yüzyılda Germiyan'da Yetişen Şairler

Ana hatları ile Germiyanlı şairlerin kronolojik tablosu aşağıda gösterildiği gibidir:

XIV. YÜZYIL
ÂNÎ
AHMEDÎ
BURHANEDDİN İLYAS ÇELEBÎ
CELÂLEDDİN ERGUN ÇELEBÎ
HAMZAVÎ
HIZIR PAŞA
ŞEYHÎ
ŞEYHOĞLU MUSTAFA

XV. YÜZYIL

AHMED-İ DAÎ

CEMÂLÎ

KASIM IZÂRÎ

ŞEYH İLÂHÎ

XVI. YÜZYIL

FİRÂKÎ ABDURRAHMAN ÇELEBÎ

GUBÂRÎ

HARÎMÎ İBRAHİM BEY

HASBÎ

İŞRETÎ

KABULÎ

KALENDERÎ GERMİYÂNÎ

KARA FAZLÎ

KEŞFÎ

MAKÂLÎ

MEŞÂMÎ

PİR AHMED BEŞİR EFENDİ

RAHÎMÎ

RAÎ

SİRÂCÎ

ŞERÎFÎ

VİSÂLÎ MEHMED EFENDİ

YAKUB EFENDİ

XVII. YÜZYIL**Turkish Studies**

ARİF EFENDİ

ARİF MEHMED EFENDİ

ASKERÎ

CENÂBÎ

DERVİŞ HÜSAM EFENDİ

FARİĞ ABDÜRRAHİM

HİBRÎ ALİ EFENDİ

HÜSAM EFENDİ

MAHVÎ

ÜNSÎ ABDÜLLATİF EFENDİ

XVIII. YÜZYIL

ARİF EFENDİ

ASAF MEHMET

ÂŞIK SIRRI

AZBÎ MUSTAFA EFENDİ

ESİFÎ MEHMED SITKI

FATIMA HANIM

FENÂYÎ ALİ EFENDİ

FEYZULLAH EFENDİ

GAYBÎ SUN'ULLAH

HALİS AHMED DEDE

MUHYÎ

NASİR ABDÜLBAKÎ DEDE

NECİP AHMED EFENDİ

NUTKÎ ALİ DEDE

SAKIB MUSTAFA DEDE

SEYYİD EBU BEKİR DEDE
YAYHA EFENDİ
XIX. YÜZYIL
AHMED EFENDİ
AHMED VASFİ EFENDİ
ARİFİ
ASIM YAKUB EFENDİ
ÂŞIK HASAN DEDE
ÂŞIK ÖMER
BEDRİ PAŞA
DELİLBAŞI TALİB PAŞA
HAYDAR EFENDİ
İSMAİL HAKKI EVLİYAZÂDE
KAMİLİ
KÜNHİ ABDÜRAHİM DEDE
HACI NURİ BEY
PESENDİ HACI ALİ DEDE
ŞEYH SALİH EFENDİ
TALİP PAŞA
XX. YÜZYIL
A. NECATİ KARA'A
NECATİ ÇAĞIRICI
TARİHLERİ BELLİ OLMAYANLAR
ASAF
AZİZİ
AZMÎ

DÂVERÎ
HASAN TAHSİN EFENDÎ
MUIDÎ
SAATÎ
SENAYÎ
ŞAH ÇELEBÎ
YETİMÎ
ZEYNEDDİN

Kütahya'daki Yazma Eser Kütüphaneleri

1. Vahit Paşa Kütüphanesi
2. Tavşanlı Zeytinoğlu Halk Kütüphanesi
3. Mustafa Hakkı Yeşil Kütüphanesi

1. Vahit Paşa Kütüphanesi

Vahit Paşa Kütüphanesi Kütahya merkezde yer almaktadır. 19 . yüzyılın ilk yarısında yetişmiş önemli bir devlet adamı olan Kilisli Vahid Paşa, Reis'ül-küttab iken azledilerek Kütahya'ya gönderildiği 1809-1811 yılları arasında vakfiyesini de el yazması olarak hazırladığı kütüphaneyi kurmuş ve hafız-ı kütüplüğüne Fikri Abdülbaki ve Mehmet Efendileri getirerek 1812 yılında halkın istifadesine açmıştır. Daha sonra kapanan Mollabey Kütüphanesi ile Mevlevihane'nin el yazmaları da koleksiyona katılmış, Vahid Paşa İl Halk Kütüphanesi Türkiye'nin sayılı yazma eser kütüphanelerinden biri olmuştur.

Bugün kütüphane yazma koleksiyonunda 2.561 cilt Arapça, 192 cilt Farsça, 427 cilt Türkçe, 1cilt diğer dillerde olmak üzere 3.181 yazma; 1.975 cilt Arapça, 192 cilt Farsça, 3.294 cilt eski harfli Türkçe, 1 cilt diğer dillerde olmak üzere 8.644 eski harfli basma kitap vardır.

Yazma eserlerin tamamı Kültür ve Turizm Bakanlığında gönderilen ödeneklerle 2006 yılında dijital ortama aktarılmış olup eserlere ulaşmak için araştırmacıların, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğüne veya Kütahya Vahid Paşa İl Halk Kütüphanesine müracaat ederek, Resmi gazeteden yayımlanan telif ücreti karşılığında istediği eserin mikrofilm veya CD veya DVD'lerini alabilirler.

Vahid Paşa İl Halk Kütüphanesi Yazmalar ve Basmalar koleksiyonunda 3181adet yazma eser, 5462 adet basma eserle birlikte toplam 8643 adet yazma ve basma eser bulunmaktadır. Yazmalar ve basmalar koleksiyonu; Arapça, Farsça, Türkçe ve diğer dillerden eserler ihtiva etmektedir. Tarih, edebiyat, astronomi, hendese, tebabet, mantık ve dini konularda eserlerin bulunmasıyla birlikte, bu eserler sanat açısından da önemli değerlere sahiptir. Yazmalar koleksiyonunda Selçuklu ve Osmanlı dönemine ait cilt örnekleri bulunmaktadır. Cilt süslemesi ve tekniğinde kullanılan şemse, bordür, mikleb, serteb, köşebent, şiraze ve kapak içinde ebruli süsleme örnekleri içeren ciltlerle birlikte, bazı eserlerin ilk sayfası en güzel tezhip örnekleriyle bezenmiş olup, nesih, rik'a, talik, divani vb. hatların en güzel örnekleri bulunmaktadır².

² <http://www.kutahyakulturturizm.gov.tr/web/kutuphane.aspx>

Kütüphanede bulunan yazmaların büyük çoğunluğu genellikle dinî içerikli eserlerdir. Çok sayıda Kur'an nüshası mevcuttur. Bunlara ek olarak çeşitli sure tefsirleri, besmele tefsirleri, haşiyeler, fetvalar mecmuası, Kuran-ı Kerim'in bütün olarak tefsirleri, muhtasar tefsirler, seçme hadisler mecmuası, hadis-i erbain şerhleri, hilyeler, tasavvuf risaleleri, tasavvufun adap ve erkânını anlatan eserler yekun tutmaktadır.

Kütüphanedeki yazmaların istinsah tarihleri ortalama Hicri 1000-1100 arasında değişmektedir.

Faruk Kadri Timurtaş 9 Kasım 1961 tarihinde Son Havadis'teki bir yazısında Germiyan Beyliğinin eski merkezi olan Kütahya şehrinde ilk devir edebiyatımızın önemli isimlerinden *Ahmedi*, *Şeyhoğlu*, *Ahmed Dai*, *Şeyhi*, *Cemali* gibi şairlerin eserlerine tesadüf edemediğinden yakınmaktadır (Timurtaş 1997: 210-211). Bu durumun sebebi hakkında kesin görüş bildirmek zordur. Germiyan Beyliği'nin Osmanlı devletine ilhakı sonucu ilk dönem şair ve yazarları da Osmanlı sarayına intisap ettiklerinden dolayı olabilir. Zaten yazılan eserlerin sınırlı sayıda istinsahı oluyordu. Bu nüshalar ise genellikle padişaha veya diğer devlet büyüklerine sunuluyordu. Bu sebepten dolayıdır ki Germiyan Beyliği'nin Osmanlıya ilhakı ile şair ve edipler de Osmanlı sarayına yönelmişlerdir. Bu ve benzeri nedenlerden dolayı Kütahya kütüphanelerinde ilk devir şairlerinin eserlerinin bulunmaması aslında çok doğal bir durumdur. Ayrıca Vahit Paşa söz konusu kütüphaneyi 19. yüzyılın başlarında kurmuştur. İlk devir şairleri ortalama 13-15. yüzyıllar arasında yaşamışlardır. Bu nedenle Vahit Paşa Kütüphanesi içindeki yazma eserlerin geç tarihli olmaları yadigarlanmamalıdır. Bir gerçeğin de altını çizmek lazım ki kütüphanedeki yazma eserlerin sayısı günden güne artmaktadır. Yazma eser tespit fişine yeni yapılan eklemelerin kaynağı henüz tasnif edilmemiş olan yazmalardır. Ağustos 2010 tarihinde kütüphaneye yapmış olduğum on günlük çalışma ziyaretinde beni hayrete düşüren şey yüzlerce yazmanın kayda girmemiş olması idi. Yazma eser sorumlusunun verdiği bilgilere baktığımız zaman kütüphanede yazma eser uzmanı kişilerin olmadığını öğrendik. Yazma eserlerin saklandığı bölümde kayda girmiş yazmaların en az dörtte biri kadar kayda girmemiş yazmaların olduğunu gördüm.

Vahit Paşa Kütüphanesinde Germiyan dönemi şairlerinden Şeyhi, Şeyhoğlu, Ahmedi gibi şairlere ait yazmalar mevcuttur.

2. Tavşanlı Zeytinoğlu Halk Kütüphanesi

Tavşanlı, Kütahya merkezine yaklaşık 50 km uzaklıkta bir ilçedir. Zeytinoğlu Halk Kütüphanesi ilçe merkezinde bulunmaktadır. Germiyan oğlu kızını Şehzade Beyazıt'a verdiği zaman bu kentin anahtarlarını da Osmanlıya vermiştir. 1381 yılında gerçekleşen bu hadisede Germiyan oğlu Süleyman Şah, kızı Devlet Hatun'u Yıldırım Beyazıt'a vermiş ve Tavşanlıyı da çeyiz olarak Osmanlıya sunmuştur.

Zeytinoğlu Halk Kütüphanesi Tavşanlı şehir merkezinde yer almaktadır. Zeytinoğlu ailesi tarafından kurulan kütüphanedeki kitaplar genel olarak satın alma yolu ile elde edilmiştir. İstanbul sahaflarından alınan kitapların yanı sıra müzayedelerden de satın alma yolu ile çok sayıda yazma ve basma kitap elde edilmiştir. Tavşanlıda'ki Kaşifi dergahından da çok sayıda yazma eser kütüphaneye devredilmiştir. Yunan işgali sırasında kütüphanenin yağmalandığı da zikredilmektedir. Esasen bir halk kütüphanesi olan bu yerde yaklaşık 5000 basma eser mevcuttur. Kütüphane içerisinde 1266 adet yazma bulunmaktadır. Yazma eserlerin 778'i Arapça 390'ı Türkçe 98 tanesi de Farsça'dır. Latin harfleriyle basılı 19243 kitapla birlikte, 2006 sonu itibarı ile kütüphanede toplam 24896 adet kitap bulunmaktadır.

Yazma eserler içerisinde feraiz kitapları (İslam miras hukuku kurallarından bahseder), tefsir ve hadis kitapları, tarih kitapları, İslam hukukuna ait fıkıh kitapları, dil ve edebiyat kitapları, İslamî kurallara, Allah'ın varlığına ve mezheplere ilişkin bilgiler içeren akaid kitapları, fetva kitapları, tasavvufa ait kitaplar, tıp kitapları, Kur'an'ın doğru okunması için yazılmış "ilm-i kıraat" kitapları, çeşitli risaleler ve divanlar yer almaktadır (Acar 2007: 34).

3. Mustafa Hakkı Yeşil Kütüphanesi

Kütahya Belediyesi bünyesinde yer alan bu kütüphane merhum Mustafa Hakkı Yeşil tarafından kurulmuştur. Daha önceden belediye kültür merkezi binasında hizmet veren bu kütüphane şehir merkezinde yeni yapılan binasına taşınmıştır. Kütahya kütüphanelerinde genel anlamda yazma eser uzmanı kişilerin olmayışı yazma eserlerden istifadeyi de zorlaştırmaktadır. Mustafa Hakkı Yeşil kütüphanesindeki yazmaların ne yazık ki henüz bir katalog defteri oluşturulmamıştır. Yeni binası içerisinde yazmalar için ayrı bir oda ve sistem kurulan kütüphanenin yazma eserleri için yeni bir kayıt defteri oluşturulmaktadır. Mustafa Hakkı Yeşil kitap hayranı biri olarak tanınmaktadır. Daha önce Vahit Paşa Kütüphanesi müdürlüğü de yapan Mustafa Hakkı Yeşil Kütüphanesi'nde yaklaşık 1000 adet yazma eser bulunmaktadır, bunlardan yaklaşık 100 kadarı Türkçe, 40 kadarı Farsça geri kalanı ise Arapçadır.

Kütahya Kütüphanelerinde Bulunan Bazı Mühim Yazma Eserler

Vahit Paşa Kütüphanesi 26 numarada kayıtlı bulunan *Bahrü'l-Hakâyık* adlı eser Germiyan şairlerinden Hatiboğlu'na aittir. Hatiboğlu 15. yüzyıl şair ve mesnevi yazarlarından. Hatiboğlu, Ahmedî ve Şeyhoğlu gibi diğer Germiyan şairlerini de kendisinin şahı olarak görmektedir.

17. yüzyıl şairlerinden Cevri Çelebiye ait *Hilye-i Çehar-ı Yâr-i Güzin* talik hatla yazılmış bir eserdir. VP³ 338 numarada kayıtlı bulunan bu eser 4 varak 29 satırdan ibarettir. Cevri Çelebi daha ziyade hattatlığı ile ün salmıştır. Germiyan şairlerinden Şeyhi'nin tesirinde olan şair Mevlevi olarak tanınmaktadır.

Vahit Paşa Kütüphanesi 27 numarada kayıtlı bulunan bir başka eser ise *Tercüme-i Sevâkıb*'dir. Nesih ve talik kırması hat ile yazılan bu eser 235 varaktan ibaret olup 21 satır üzere inşa edilmiştir. Kayıt defterinde eserin müellifi Şeyh Ahmed Eflakî olarak gösterilmiş müstensih olarak da Derviş Mahmud adı geçmektedir. Mevlânâ'nın hatıraları ve menkıbeleri, vefâtından sonra oğlu Sultan Veled ve torunu Ulu Ârif Çelebi'nin Ahmed-i Eflakî'ye telkinleriyle toplattırılmış ve Farsça olarak yazılmıştır. Sonra bu ve emsali toplamalar aynı dilde kısaltılarak "Sevâkıb-ı Menâkıb" (Menkabelerin Yıldızları) adlı bir eser meydana getirilmiştir. Farsça yazılmış eser Türkçeye Mesnevîhan Mahmud Dede tarafından XVI. asırda açık ve güzel bir dil ile tercüme edilmiştir.

Kur'an tefsir ve tercümelere

Kütahya kütüphanelerinde azımsanamayacak ölçüde Kuran tefsir ve tercümelere yer almaktadır. İsfendiyar Bey'in oğlu İbrahim Bey (II. Murat'ın kayın babası) adına yazılan *Cevahirü'l-Esdâf* (15.yy) adlı Kur'an tefsirinin Tavşanlı ve Kütahya kütüphanelerinde nüshaları mevcuttur. Yine meşhur din âlimi Ebulleys Semerkandî tefsirinin Türkçeye tercümesi olan *Tercüme-i Tefsir-i Ebu'l Leys es-Semerkandî* adlı eserin gerek İznik gerekse İbn Arap Şah'a ait olan tercümelere mevcuttur. Vahit Paşa kütüphanesinde bu eserin bütünü olan dört cildi mevcuttur. Fakat kütüphane kaydında bu eser yanlışlıkla Ahmed-i Dai adına kaydedilmiştir. Yine Germiyan topraklarında yetişen Birgili Muhammed Efendiye ait *Vasiyetname* adlı eserin onlarca nüshası da Kütahya kütüphanelerindeki yerlerinde saklanmaktadır. Zeytinoğlu Kütüphanesinde 721 numarada kayıtlı *Tefsir-i Kur'an* adlı eserin kim tarafından yazıldığı belli değildir. Benzer şekilde kim tarafından yapıldığı belli olmayan "Enam Tefsiri", Tefsir-i Şerif, Yasin tefsiri, Mustafa Hakkı Yeşil Kütüphanesi'nde bulunan ve yazarı belli olmayan *Ayetel Kürsi Tefsiri*, *Yasin ve Bazı Sure Tefsirleri*, *Kuran Tefsiri*, *Tebareke* ve *Fetih* suresi tefsirleri önem arz etmektedir.

Dini muhtevalı eserler arasında XVI. Asır Osmanlı müelliflerinden Kınalızade Ali Çelebi'in *Ahlak-ı Alai* adlı eserinin çok sayıda yazma nüshası, XV. yüzyıl mutasavvıflarından Yazıcızade Mehmed Bican'ın *Muhammediyye*'si, kardeşi Yazıcızade Ahmed Bican'ın *Dürr-i Mekkun*'u ve *Acaib-i mahlukat* adlı eseri, Abdi'nin (15. yy?) *Gülşen-i Raz* tercümesi, Süleyman Çelebi'in Mevlid'i, Vasitî'nin 773'te (1371) kaleme aldığı "Tezkiretü'l Müttâkîn ve Tebşiratü'l

³ Vahit Paşa Kütüphanesi.

Muktedîn" adlı Arapça menâkıbnâmedir. Eserin *Menâkıb-ı Tâcü'l ârifîn Seyyid Ebü'l Vefâ* adını taşıyan mütercimi meçhul Türkçe tercümesi, müellifi belli olmayan *Razname* (istinsah 1089 H.), Muhiddin'in *Hızırname*'si, XV. yüzyıl mutasavvıflarından Ahmed Şemseddin Marmaravî'ye (Yiğitbaşı-Fete'l-Fityan, Ebü'l-fityan) ait Camiü'l-Esrar, yazarı belli olmayan, Feraiz Risalesi, Siraciyye Tercümesi, XVII. Yüzyıl Osmanlı âlimlerinden İsmail Ankaravî'ye ait Cami'ül Ayat, XVI. Yüzyıl müelliflerinden Hakanî'ye ait Hilye-i Hakani, Okçuzade Mehmed'e (XVI. yy) ait Ahsene'l-Hadis, Niyazi Mısri'nin şerh-i Kaside-i Yunus Emre'sini sayabiliriz.

Edebî eserler içerisinde XIV. Yüzyıl Germiyan şairlerinden Şeyhoğlu Sadreddin'in *Hurşid ü Ferahsad* adlı mesnevisi, XIV. Yüzyıl şairlerinden Darir'in Halep naibi Emir Çolpan adına Ebu Abdullah Muhammed bin Ömer bin Vakıdî'nin aynı adlı Arapça yazılmış eserinden serbest tercüme yolu ile oluşturduğu ve Hz. Ebu Bekir (ra) ve Hz. Ömer (ra) devrinde İslam ordularının Şam ve çevresindeki fetihleri anlatan *Tercüme-i Fütühu's-Şam*'ı (1393), Süle Fakih'in Yusuf u Züleyha'sı, XV. yüzyıl şairlerinden Cem Sultan'ın 10 yaşında iken babası Fatih Sultan Mehmed adına Selman-ı Saveci'den tercüme ettiği *Cemşid ü Hurşid*'i, Ümmi Kemal'ın Makalat'ı, kime ait olduğu bilinmeyen Tezkiretü'l-Evliya, Gelibolu Ali'nin *Mihr ü Mah*'ı, Uzun Firdevsi'nin II. Bayezid'e sunduğu *Süleymanname*'si, Seyyid Battal Gazi Menakıbı (tarih ve yazar belli değil), Taşlıcalı Yahya'nın Yusuf u Züleyha'sı, XV. yy sonu XVI. yy başı Mevlevi şairlerinden Şahidi Dede'nin Gülşen-i Vahdet'i, XIV. Yüzyıl mutasavvıflarından Şeyh Abdurrahman bin Aksarayî'nin, Mevlana Abdulaziz Farisi tarafından yazılan Umdetü'l-İslam adlı eserden tercüme ettiği İmadü'l İslam, Nabi, Osmanzade Taib, Nadiri, Yahya, Sururi, Sabit, Erzurumlu İbrahim Hakkı, Münif Mustafa gibi şairlerin Divanları da mevcuttur.

Tevarih-i Al-i Osman, Pezdavi Tarihi Tercümesi, Ayasofya Tarihi, Hoca Sadettin'in Tacü't-Tevarih'i Kütahya kütüphaneleri arasında yer alan kitaplardır.

Lügatler

16. yüzyıl Osmanlı âlimlerinden Vankulu Mehmet Efendi'nin "Tercüme-i Sihah-ı Cevheri, Arapça-Türkçe sözlük olan Şerh-i Lugat-ı Feriştah, XV. yüzyıl sonlarında Kadı Lütfullah bin Ebu Yusuf el Halimî tarafından şerh edilmiş olan Şarih'in kendisinin kaleme aldığı "Şerh-i Bahr'ul-Garaib" sözlüğünde Farsça sözlerin Türkçe karşılıkları verilmiştir. Şarih öncelikle Bahr'ul-Garaib fi lûgat'il-Furs adlı kitabı manzum ve nesir şekilde tasnif etmiş ama işin zorluğu karşısında El-Kaime adlı şerhi kaleme almıştır. Bu eseri iki defter olarak tanzim etmiş brinci defterde sözlüğe ve ikinci defterde aruz, kafiye ve belagata yer vermiştir. Tanıtımını yaptığımız nüsha sadece birinci defteri kapsamaktadır. Yani aruz, kafiye ve belagata ait bilgilerin bulunduğu ikinci defter bulunmamaktadır. Bu eserde Farsça şiirlere sahip Türk şairlere özenle yer verilmiştir. Şarih İstanbul'da Osmanlı şehzadelerinin eğitimiyle meşgul olmuş ve bu kitabı H. 882/M. 1477-78 senesinde Fatih Sultan Muhammed'e takdim etmiştir. Bu eserin tam nüshası Britanya Müzesi Kütüphanesinde bulunmaktadır.

Nimetullah bin Ahmed bin Kadı Mübarek Rumî Sofyevî mahlası Rüşenîzade (ölm. H.969/M.1561-62)

Konusu: Lügat (Farsça-Türkçe(Osmanlıca))

Kum-Maraşî Necefî Kütüphanesi No: 199

Müellif: Abdülkadir bin Ömer Bağdadî Mısırî

Konusu: Lügat (Türkçe-Arapça)

Başlangıç: "...elhamdulillahi Rabbil-alemin ... hazihi kelimet'ul-arabiye emlaha şeyhuna ve ustazuna lisan'ul-mütekellimin huccet'ul-nazirin Cemal.."

Devam: "...her kim: kullu men, ilerse dua: yecudu'd-dua, ide mahşerde: yef'elu fi'l-mahşer.."

Nüsha: Şahidî mahlasıyla şiirler yazan İbrahim Dede bin Salih'in Tuhfe-i Şahidî adlı eserinin şerhi olan bu yapıt Türkçe-Arapça sözlük niteliğindedir. Şahidî daha çok Mevlana'nın

Mesnevi'sindeki Farsça manzum sözleri Türkçe'ye çevirmiş ve bu eserin şarihi de bu eserdeki Türkçe manzum sözleri Arapça'ya tercüme etmiştir.

Hat: Nesh K.Tarihi: 5 Sefer 1102/M.9 Kasım 1690 Varak: 72 Satır: 19 Metin: 8,5*16cm. Cilt: 15,5*20,5 cm. (kahverengi muşamba ve kenarları koyu kahverengi deri cilt)

Tıp Eserleri

Kütahya kütüphanelerinde bulunan tıp kitaplarının büyük çoğunluğu Tavşanlı Zeytinoğlu kütüphanesinde bulunmaktadır. *Ömer Şifaî* tarafından yazılan Müfredat-ı Tıbb, XV. yüzyılda *Cerrah Mesud* tarafından kaleme alınan *Hulasa*, Osman Gazi'nin silah arkadaşlarından Aykut Alp'in torunlarından *Kara Timur Paşa* (beyler beyi) nin oğlu Umur Bey (Germiyan beyi II. Yakub'a elçi olarak Sultan II. Murat tarafından gönderilmiştir) adına Geredeli İshak bin Murad tarafından kaleme alınan *Edviye-i Müfrede*⁴ (1378-14. yy), XV. yüzyılın başlarında İbn Şerif tarafından kaleme alınmış ve yine Kara Timur Paşa oğlu Umur Bey adına yazılmış olan *Yadigar-ı İbn Şerif*'in iki nüshası, kim tarafından yazılmış olduğu bilinmeyen bir *Tıp Lüğati*, yine yazarı bilinmeyen *Emraz-ı Dahiliye ve Cildiye* adlı hacimli tıp eseri, Aydınlı Hacı Paşa'nın (Celaleddin Hızır bin Ali) *Teshil* adlı eseri Kütahya kütüphanelerinde yer alan tıp kitaplarından bazılarıdır.

Yazar adına göre yazma eserler:

Okçuzade Mehmed, Ahsenül Hadis, 1031 Hicri, 192 varak – 17 satır, nesih, Müstensih: Ahmed Efendi, Vahit Paşa Kütüphanesi: 72.

Mustafa Bin Ahmed, Menasik-i Hac, 1197 (telif 1111) Hicri, 114 varak-13 satır, nesih, Müstensih: Hafız Abdullah Bin Abdülmümin, Vahit Paşa Kütüphanesi: 134.

İlm-i Hal, 36 varak-9 satır, sülüs- harekeli, Vahit Paşa Kütüphanesi: 174.

Ali Efendi, Feteva-yı Ali Efendi, 397 varak-25 satır, talik, Müstensih: Derviş Mustafa, Vahit Paşa Kütüphanesi: 222.

İsmail Ankaravi, Cami-ül Ayat, 201 varak – 21 satır, talik, Vahit Paşa Kütüphanesi: 251.

Mehmet Akkirmanî, İrade-i Cüziye, 24 varak – 17 satır, talik, Vahit Paşa Kütüphanesi: 303.

Hakanî, Hilye-i Nebevî, 1007 Hicri, 15 varak – 29 satır, talik, Vahit Paşa Kütüphanesi, 337.

Cevri Çelebi, Hilye-i Çehar-ı Yâr-ı Güzin, 4 varak – 29 satır, talik, Vahit Paşa Kütüphanesi, 338.

Hilye-i Nebevi, 10 varak – 29 satır, talik, Müstensih: Arif, Vahit Paşa Kütüphanesi, 339.

Şemseddin Marmaravi, Cami'ül Esrar, 16 varak – 21 satır, Müstensih: Yiğit Paşa Ahmed, Vahit Paşa Kütüphanesi, 382.

Kınalızade Ali Çelebi, Ahlak-ı Alaî, 1125 Hicri, 309 varak – 21 satır, talik, Müstensih: Ahmed Bin Zeynel Abidin, Vahit Paşa Kütüphanesi, 718.

Kınalızade Ali Çelebi, Ahlak-ı Alaî, 1081 Hicri, 363 varak-19 satır, nesih kırması, Müstensih: Muhammed Şah b. Zeynel Abidin El Fenâri, Zeytinoğlu Kütüphanesi, 972.

⁴ Mustafa Canpolat, "XIV. Yüzyılda Yazılmış Değerli Bir Tıp Eseri Edviye-i Müfrede" Türkoloji Dergisi V, 1979, s. 21-49.

Ümmi Kemal, Kemal Ümmi Divanı, 1201 Hicri, 83 varak – 15 satır, nesih, Vahit Paşa Kütüphanesi, 628.

Lami-i Bursevî, Hüsn ü Dil, 957 Hicri, 95 varak – 17 satır, talik, Vahit Paşa Kütüphanesi, 635.

Hacı Paşa, Tezhil, 5 varak – 19 satır, talik, Vahit Paşa Kütüphanesi, 800.

Ömer Şifaî, Müfredat-ı Tıb, 55 varak – 17 satır, nesih, Vahit Paşa Kütüphanesi, 801.

Cerrah Mesud, Hülasa, 58 varak – 15 satır, nesih, Vahit Paşa Kütüphanesi, 805.

Akşemseddinzade Hamdi, Yusuf u Züleyha, 784 Hicri, 232 varak – 14 satır, talik, Müstensih: Ahmed Rumî, Vahit Paşa Kütüphanesi, 815.

Veysî , Habname, 1140 Hicri, 26 varak – 21 satır, Vahit Paşa Kütüphanesi, 827.

Veysî , Siyer-i Veysî, Vahit Paşa Kütüphanesi, 826.

Selimname , 122 varak – 19 satır, nesih, Müstensih: İshak Bin İbrahim Üskübî , Vahit Paşa Kütüphanesi, 834.

Cevahirü'l Esdaf, 968 Hicri, 498 varak – 17 satır, nesih-harekeli, İsfendiyar Bin Beyazıd adına, Vahit Paşa Kütüphanesi: 1066.

Cevahirü'l Esdaf, 1012 Hicri, 504 varak-17 satır, İsfendiyar Bin Beyazıd adına, Vahit Paşa Kütüphanesi, 1623.

Cevahirü'l Esdaf, 576 varak – 13 satır, divanî, Vahit Paşa Kütüphanesi, 1691 Molla Beyden geçme.

Cevahirü'l Esdaf, 351 varak-15 satır, nesih, Vahit Paşa Kütüphanesi: 2505 Molla Beyden geçme.

Yazıcıoğlu Mehmed Bican, Muhammediyye, 1092 Hicri-İstanbul, 275 varak – 17 satır, nesih, Müstensih:Mustafa Bin Yusuf, Vahit Paşa Kütüphanesi, 1127.

Yazıcıoğlu Mehmed Bican, Muhammediyye, 24 varak-15 satır, rika, Müstensih: Süleyman b. Cafer, Vahit Paşa Kütüphanesi: 2624.

Ahter-i Kebir 996 Hicri, talik, Müstensih: Derviş b. Abdullah, Vahit Paşa Kütüphanesi, 1159.

Yusuf u Züleyha, 127 varak – 217 satır, divanî, Müstensih:Mustafa b. Ali, Vahit Paşa Kütüphanesi, 1292.

Lamii Mahmud b. Osman, Maktelül İmam El Hüseyin, 938 Hicri(763 İnegöl), 100 varak – 14 satır, Vahit Paşa Kütüphanesi, 1311.

Sinan Ümmî, Divan, 68 varak – 17 satır, nesih, Müstensih:Mehmed Sadık, Vahit Paşa Kütüphanesi, 1315.

Tercüme-i Kabusname, 1117-1154 Hicri, 150 varak – 17 satır, rika, Müstensih: Nazmizade Hüseyin, Vahit Paşa Kütüphanesi, 1323.

Kaygusuz Abdal, Delil-i Budala, 29 varak – 15 satır, nesih, Müstensih: Ahmed, Vahit Paşa Kütüphanesi, 1346.

Name-i Firak, Sultan Murad, 93 varak – 12 satır, talik, Müstensih: Kadı Hasan b. Ali, Vahit Paşa Kütüphanesi, 1357.

Süleyman Çelebi, Mevlid, 4 varak – 15 satır, nesih-harekeli, Vahit Paşa Kütüphanesi, 1376.

Muhiddin , Hızırname, 1027 Hicri, 90 varak – 11 satır, nesih, Müstensih: Derviş Osman b. Süleyman, Vahit Paşa Kütüphanesi, 1459.

Lami , Şerh-i Dibace-i Gülistan, 910 Hicri, 70 varak-17 satır, talik, Müstensih: Azmi, Vahit Paşa Kütüphanesi, 1555.

Rumi, Şirin ü Perviz, 38 varak-13 satır, nesih, Vahit Paşa Kütüphanesi, 1616.

Kutbeddin İznikî, Mukaddime, 879 Hicri, 249 varak-15 satır, rika, Müstensih: Seydi Mehmed b. Sungur, Vahit Paşa Kütüphanesi, 1648.

Cem Sultan, Cemşid ü Hurşid, 996 Hicri, 124 varak-21 satır, nesih, Vahit Paşa Kütüphanesi, 1666.

Şehri vü Güli, Mirek Mehmed Nakşibendi, Vahit Paşa Kütüphanesi, 1595.

Birgili Muhammed Efendi, Vasiyyetname, 52 varak-13 satır, nesih, müstensih: Ali b. Süleyman, Vahit Paşa Kütüphanesi, 1868.

Birgili Muhammed Efendi, Vasiyyetname, 1088 Hicri, 60 varak-15 satır, Vahit Paşa Kütüphanesi, 2364.

Birgili Muhammed Efendi, Risale-i Birgivi, 1066 Hicri, Vahit Paşa Kütüphanesi, 1418.

Birgili Muhammed Efendi, Vasiyyetname, 1129 Hicri, 52 varak-13 satır, harekeli-nesih, Vahit Paşa Kütüphanesi: 2757.

Birgili Muhammed Efendi, Vasiyyetname, 64 varak-11 satır, harekeli-nesih, Vahit Paşa Kütüphanesi: 2772.

Birgili Muhammed Efendi, Vasiyyetname, 1012 Hicri, 44 varak-15 satır, harekeli-nesih, Vahit Paşa Kütüphanesi: 2774.

Birgili Muhammed Efendi, Vasiyyetname, 43 varak-13 satır ve 15 varak-17 satır, harekeli-nesih, müstensih: Ali b. Salih, Vahit Paşa Kütüphanesi: 2903.

Yusuf u Züleyha, 170 varak-19 satır, nesih, Vahit Paşa Kütüphanesi, 1900.

Edviye-i Müfrede, 792 Hicri (Molla Bey'den geçme) 64 varak-15 satır, nesih, Vahit Paşa Kütüphanesi: 2042.

Ahmed Bican, Acaib-i Mahlukat, 1180 Hicri, 45 varak-13 satır, Vahit Paşa Kütüphanesi: 2180.

Seydi Ali Reis, Miratü'l Memalik, 998 Hicri, 77 varak-13 satır, nesih, Vahit Paşa Kütüphanesi:

Turkish Studies

2242.

Kadın Hakkında Risale, 14 varak-13 satır, Vahit Paşa Kütüphanesi: 2178.

İblis Hakkında Risale, 16 varak-13 satır, Vahit Paşa Kütüphanesi: 2179.

Seyid Battal Gazi Menakıbı, 200 varak-13 satır, nesih, Vahit Paşa Kütüphanesi: 2483.

Tercüme-i Tefsir-i Ebul Leys, 971 Hicri, 311 varak-21 satır, nesih-harekeli, müstensih: İbrahim b. Mehmed, Vahit Paşa Kütüphanesi: 2497/1.

Tercüme-i Tefsir-i Ebul Leys, 971 Hicri, 320 varak-21 satır, nesih-harekeli, müstensih: İbrahim b. Mehmed, Vahit Paşa Kütüphanesi: 2497/2.

Tercüme-i Tefsir-i Ebul Leys, 971 Hicri, 203 varak-21 satır, nesih-harekeli, müstensih: Hattat Süleyman b. Murad, Vahit Paşa Kütüphanesi: 2497/3.

Tercüme-i Tefsir-i Ebul Leys, 971 Hicri, 372 varak-21 satır, nesih-harekeli, müstensih: Hattat Süleyman b. Murad, Vahit Paşa Kütüphanesi: 2497/4.

Tercüme-i Tefsir-i Ebul Leys, 424 varak-33 satır, nesih, Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi: 18.

Tercüme-i Tefsir-i Ebul Leys, 1200 Hicri, 355 varak-33 satır, nesih, mütercim: İbn Arabşah El Hanefi Ahmed b. Muhammed, müstensih: Mehmed Emin Üsküdarî (baştan İsra suresine kadar), Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi: 19.

Davud Bin Muhammed El Kars, Amentü Şerhi, Vahit Paşa Kütüphanesi: 2885.

İbn Şerif, Yadigar-ı İbn Şerif, 177 varak, rika, Vahit Paşa Kütüphanesi: 3076.

İbn Şerif, Yadigar-ı İbn Şerif, 166 varak-21 satır, nesih, Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi: 410.

Şerh-i Sohbetü'l Ebrar, 1035 Hicri, 161 varak-25 satır, talik kırması, Şemi, Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi: 65.

Ahmedi, Rind-i Ahmedi, 1250 Hicri, 191 varak-15 satır, nesih, müstensih: Hasan b. Mustafa, Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi: 239.

Yazıcıoğlu Ahmed Bican, Dürr-i Meknun, 1126 Hicri, 159 varak-17 satır, nesih, Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi: 337/1.

Yazıcıoğlu Ahmed Bican, Enverü'l Aşıkîn, Vahit Paşa Kütüphanesi: 3141.

Yazıcıoğlu Ahmed Bican, Dürr-i Meknun, 1148 Hicri (İlgın), 58+11 varak-25 satır, nesih, müstensih: Abdullah b. Salih, Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi: 339.

Âşıkpaşazade Ahmed, Tevarih-i Al-i Osman, 243 varak-17 satır, Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi: 337/2.

Emrez-i Dahiliye ve Cildiyye, 471 varak, Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi: 400.

Tıp Lügati, 13 varak-15 satır, Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi: 405/1.

Gülzar-ı Hakayik, 857-1108 Hicri, 90 varak-2 satır, nesih, müstensih: Derviş b. Ali, Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi: 522/1.

Rafeddin Kubbetül İslam, Kenzül Meani Tercümesi, 1108 Hicri, 113-159 varak-17 satır, nesih, müstensih: Hasan b. Sefer, Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi: 522/4.

Tevarih-i Pezdavi Tercümesi, 989 Hicri, 273 varak-20 satır, talik, Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi: 527.

Ali Efendi (948-1009 h.), Mihr ü Mah, 968 Hicri, 35 varak-17 satır, talik, müstensih: İbrahim b. Abdurrahman, Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi: 587.

Firdevsi-i Rumi (Uzun Firdevsi), Süleymanname, 72 varak-15 satır, nesih, Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi: 689/1.

Tefsir-i Kur'an, 242 varak-51 satır, talik-metin kırmızı yazılı, Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi: 721.

Şeyhoğlu (Cemalî), Hurşid ü Ferahsad, 78 varak-14 satır, nesih, (müellif: Şeyhi El Germiyanî, mütercim: Cemalî-Şeyhoğlu-Şihoğlu, eserin sonu noksan), Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi: 925.

Gelibolulu Ali Efendi, Mihr ü Mah, 968 Hicri, 35 varak-17 satır, talik, müstensih: İbrahim b. Abdurrahman, Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi: 587.

Tefsir-i Kur'an, 242 varak-51 satır, talik, Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi: 721.

Hoca Sadeddin, Tacü't Tevarih, 382 varak-23 satır, talik, Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi: 757.

En'am Tefsiri, 86 varak-9 satır, Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi: 762.

Darir, Tercüme-i Fütuhuş Şam, 319 varak-25 satır, Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi: 1039.

Tefsir-i Şerif, 1066 Hicri, 192 varak-21 satır, harekeli nesih, müstensih: Mahmud b. İbrahim, Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi: 1042.

Gülşen-i Raz, 961 Hicri, 99 varak-15 satır, nesih, Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi: 1067.

İbrahim Tennuri, Gülzar-ı Manevi, 246 varak-15 satır, nesih, Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi: 1073.

Ümmi Kemal, Makalat, 937 Hicri, 114 varak-13 satır, nesih-manzum ve harekeli, müstensih: Ahmed b. Abdurrahman, Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi: 1089.

Tezkiretü'l Evliya, 261 varak-13 satır, talik-başı sonu eksik ve harekeli, Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi: 1092.

Feridun Ahmed, Miftah-ı Cennet, 1073 Hicri, 133 varak-13 satır, nesih, müstensih: Veli Hoca, Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi: 1104.

Abdurrahman b. Yusuf Aksarayı, İmadü'l İslam, 281 varak-18 satır, talik kırmısı, başı sonu noksan, Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi: 1122.

Latifi, Tezkiretü'ş Şuara, 980 Hicri, 178 varak-17 satır, nesih, Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi: 1138.

Yasin Tefsiri, 1111 Hicri, 21 varak-16 satır, nesih, Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi: 1143/1.

Ayetel Kürsi Tefsiri, Mustafa Hakkı Yeşil Kütüphanesi: 24299.

Yasin Tefsiri, Mustafa Hakkı Yeşil Kütüphanesi: 24279.

Tebareke Tefsiri, Mustafa Hakkı Yeşil Kütüphanesi: 24360.

Kur'an Tefsiri, Mustafa Hakkı Yeşil Kütüphanesi: 24387.

Mevlana Subhi, Hüsrev ü Şirin, Mustafa Hakkı Yeşil Kütüphanesi: 24338.

SONUÇ

Anadolu Selçuklu Devleti'nin dağılmasından sonra Batı Anadolu'da Kütahya merkezli olarak kurulan beyliklerden biridir. Germiyan Beyliği başlangıçta Anadolu Selçuklu Devletine bağlı olup Anadolu beylikleri içinde Karamanoğulları'ndan sonra ikinci büyük beylik olarak gelmektedir. Başlangıçta Malatya civarında yerleşen bu beyliğin Kütahya taraflarına ne zaman nakledildiği bilinmemektedir. Anadolu Selçuklu, Moğollar, Karamanoğulları, Osmanoğulları ile mücadelelerle hayat süren Germiyan Beyliği Timur'un Osmanlı'yı yenmesi neticesinde eski topraklarını tekrar elde etmiştir. Siyasi destek ve devletin varlığını sürdürme maksadı ile Yıldırım Beyazıt'la kızını evlendiren Süleyman Şah'tan sonra Osmanlı ile akrabalık oluşmuştur. Yakup Çelebi (II. Yakup) ise çalkantılarla dolu uzun saltanatının ve ömrünün sonlarına doğru Edirne'ye giderek sultan II. Murad ile görüşmüş ve Germiyan Beyliğinin Osmanlı'ya dahil olmasını talep etmiştir. Nitekim vefatından sonra Germiyan Beyliği Osmanlı devletine dahil olmuştur.

Nitekim alan üzerine çalışma yapan araştırmacılardan merhum Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş, Kütahya Vahit Paşa Kütüphanesi için 9 Kasım 1961 yılında *Son Havadis* gazetesinde bir yazı kaleme almıştır. Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş bu yazıda büyük umutlarla geldiği Kütahya Vahit Paşa Kütüphanesi'nde Germiyan Beyliği döneminden kalma çok sayıda eser olması gerektiğini belirtir ve gördüğü manzara karşısında hayal kırıklığına uğradığını söyler (Timurtaş: 1997: 210).

Germiyan Beyliğinin başkenti olana Kütahya şehri yazma eserler açısından da oldukça zengindir. Bugün için Kütahya'da üç tane yazma eser kütüphanesi vardır. Bunlardan birincisi Kütahya merkezde bulunan Kütahya Vahit Paşa Kütüphanesi'dir. Bu kütüphane Türkçe, Arapça ve Farsça olmak üzere çok sayıda yazmayı bünyesinde barındırmaktadır. Bugün kütüphane yazma koleksiyonunda 2.561 cilt Arapça, 192 cilt Farsça, 427 cilt Türkçe, 1 cilt diğer dillerde olmak üzere 3.181 yazma; 1.975 cilt Arapça, 192 cilt Farsça, 3.294 cilt eski harfli Türkçe, 1 cilt diğer dillerde olmak üzere 8.644 eski harfli basma kitap vardır.

İl merkezinde bulunan diğer yazma eser kütüphanesi Kütahya Belediyesine bağlı olarak faaliyet gösteren Belediye Mustafa Hakkı Yeşil El Yazması Eserleri Kütüphanesidir. 1905 yılında Kütahya'da dünyaya gelen Mustafa Hakkı Yeşil tarafından kurulmuştur. Mustafa Hakkı Yeşil Kütüphanesi'nde yaklaşık 1000 adet yazma eser bulunmaktadır, bunlardan yaklaşık 100 kadarı Türkçe, 40 kadarı Farsça geri kalanı ise Arapçadır.

Kütahya ilindeki bir diğer yazma eser kütüphanesi ise Kütahya merkezine yaklaşık 50 km uzaklıkta yer alan Tavşanlı ilçesindeki Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesidir. Zeytinoğlu ailesi tarafından oluşturulmuş ve içinde çok sayıda nadir eser bulunduran önemli bir kütüphanedir. Kütüphane içerisinde 1266 adet yazma bulunmaktadır. Yazma eserlerin 778'i Arapça 390'ı Türkçe 98 tanesi de Farsça'dır.

Söz konusu bu üç yazma eser kütüphanesi, gerek Kütahya şehri gerekse Türk dili ve edebiyatı bakımından oldukça önemlidir. Kütüphanelerde Germiyan Beyliği şairlerinden veya Faruk Kadri Timurtaş'ın deyimiyle Germiyan'da yetişen ilk devir edebiyatımızın büyük simalarından olan Ahmedî, Şeyhoğlu, Ahmed-i Dâî, Şeyhî, Cemâlî'ye ait olan eserlerden kalmamış olması Germiyan Beyliği'nin Osmanlı devletine ilhak olması neticesinde o devride yazılan çok sayıda Türkçe eserin de Osmanlı kütüphanelerine ilgili ediplerle beraber götürüldüğü fikrini ilk önce akla getirebilir. Bunun yanı sıra o dönemde Germiyan Beyliği'nin diğer beyliklerle olan mücadelesi, Kütahya'nın Yunanlılar tarafından işgali sonrasında şehrin uzun müddet işgal altında kalması gibi etkenlerin amil olduğu söylenebilir. Cumhuriyetin ilanı sonrasında yapılan inkılaplar neticesinde tekkelerin kapatılması, medreselerin tek çatı altında toplanması vb nedenlerden dolayı da tekke ve medreselerdeki pek çok yazma eser ilgili Vahit Paşa ve Zeytinoğlu kütüphanelerine devredilmiştir. Ayrıca Kütahya Vahit Paşa Kütüphanesi (1815) başta olmak üzere Mustafa Hakkı Yeşil ve Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphaneleri geç dönemde kurulmuştur.

Bütün bunlara rağmen mezkur kütüphaneler Eski Anadolu Türkçesi çalışmaları bakımından yadsınamayacak ölçüde kıymetlidir. Kütüphanede kayıtlı olan eserlerin çoğu Mevlevihane'den ve muhtelif tekkelerin, camilerin kütüphanelerinden getirilmiştir. Ayrıca şahıslar tarafından kütüphaneye verilen yazmaların sayısı da azımsanamayacak derecede fazladır. Gün geçtikçe de kütüphanelere çeşitli ilçelerden, halk tarafından getirilen yazmalara rastlamak mümkündür. Nitekim Vahit Paşa Kütüphanesinde vatandaş tarafından hibe edilmiş ve henüz kayda girmemiş yüzlerce yazma eser bulunmaktadır. Özellikle Mustafa Hakkı Yeşil yazma eserler kütüphanesi araştırmacılar için son derece önemlidir. Çünkü buradaki yazmaların pek çoğu yeni kayıt altına alınmış olmakla birlikte pek çok yazma da çeşitli nedenlerden dolayı tasnif edilmemiş ve kayda girmemiştir. Bu kütüphanelerde yer alan ve Eski Anadolu Türkçesi devrine ait dil özellikleri taşıyan Türkçe yazma eserlerin pek çoğu Kuran ve sure tercüme-tefsirlerinden müteşekkildir. Ayrıca dinî-tasavvufî içerikli çok sayıda yazmanın yanı sıra lâdinî nitelik taşıyan eserler de mevcuttur. Tıp eserleri ve sözlükler de Eski Anadolu Türkçesi çalışmaları bakımından önem arz eder. Özetle ifade etmek gerekirse Germiyan Beyliği'nin eski merkezi olan Kütahya şehrindeki mezkur yazma eser kütüphanelerinde yer alan ve Eski Anadolu Türkçesi dil devresine dahil edebileceğimiz söz konusu yazmalar dil ve edebiyat tarihimiz açısından son derece önemli bir yer tutmaktadır.

KAYNAKÇA

- ACAR M. Şinasi, **Tavşanlı Zeytinoğlu Halk Kütüphanesi**, Zeytinoğlu Eğitim, Bilim ve Kültür Vakfı Yay. İstanbul, 2007.
- CANPOLAT, Mustafa, "XIV. Yüzyılda Yazılmış Değerli Bir Tıp Eseri Edviye-i Müfrede" *Türkoloji Dergisi* V, 1979, s. 21-49.
- ÖZKAN Mustafa, **Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2010.
- TİMURTAŞ K. Faruk, **Sanat-Edebiyat Dünyasından (Haz. Mustafa Özkan)**, Alfa Yay., İstanbul 1997
- UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, **Kütahya Şehri**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1932.
- UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.

VARLIK Çetin, **Germiyanogulları Tarihi**, Ankara, 1974.